

ЧУРАПЧЫ
УЛУУБУН
ХАБЫАТА

ХАЬИЯТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 71 (7868) ☆ 1995 оны бэс мийн 13 күнэ. Олзурууньук ☆ Сыната—148 солзуобай

АЙЫЛҢА БЭЙЭТИНЭН КЫТТА БЭЛИЭТЭСТЭ

(УЛУУСКА ҮҮТҮЛҮҮҮТ ҮҮ ҮҮРҮАҮННҮҮҮҮҮТТҮН РҮПОРТҮЖ)

ЮБИЛЕЙДААХ СЫЛ ЫҢЫТА

ИНКИ НЭДИЭЛЭЛЭЭХ БОЛДЬОХ

Светлана СМЕРНИКОВА.

ҮӨРҮҮМ МУНУРА СУОХ

Байгал Улуу Кыайыны 50 сылын алтына Забайкальскай байыаннай уоккурун 80 сыллаах үбүлүөтэ болгоннор. Ол үөрүүгө-көтүүгө кытта Саха сирин республика байыаннай комиссариатын үһүс отделын начальнига подполковник А. В. Алашкин салаааччылыах сэрэн ветераннарын 39 кинилээх болуоһу баран кэлээ. Мин оһио улууспуттан соҕото дун бара сырыттым. Амма, Мэңэ-Хаҥалас, Уус-Алдан улуустарыттан эмнэ бириднэ кыһы баар. Арай Тэаттатын кыһы суоһун муодарбаатым. Барыахпыттаннэ бийиһи республика байыаннай комиссарыч генерал-майор Михаил Филиппов приемсар сырыттыбыт.

Бийн айлын 5 күнүгэр Забайкальскый байманный уснуурк ыһыллыт самолетунай хотол Чита куоранка тийһин түстүбүт. Түһэрбитин кытары автобусны олордон куораттан 16 км ыраах хайа үрдүгэр байр. Молоковна дээр байманный профилакторий-санаторийга иддээн түһэрдэлэр. Тийнэхэлиттэн килиэх-питигэр дээрн майна биирдии хоско иккүүлн буу-лан олордубут. Төлөрү хавччылтын днан майна баар эбит. Иллэг кэмгэ телевизоры көрөбүн. Хо-ёр олодон эрэ телефонунаа дьыагин кытары босхо кэлсэтэрин, бары араалымааын көрдөрүүххүн, эста-шаххин, бөл төдөбүрө суох протез оҥорторуоххун сол. Айыл-үөлүн чааһынаа кайи эргиппэт. Күннэ үстэ сыйдыар маршрутнай автобуһунай баардаа хына, куоратка киирэн дьаарбайан тахсыаххын сол. Майна Саха Республикаһыттан, Бурияттан, Иркут-скайтан уонус Чита уобаластарыттан барыта сэрин 140 ветераннара түмээн олордубут.

Үгүйлүйгэеэ аналгаах бары дбаалларга энпресс-платбулунан тийгэв нэдээн сыртыгннараллар. Тийгдэхлунт нэгтүе хүнүгэр уонкурү шатабыгар маринад Г. К. Жуков чвэнигэр олоһулдубут мемориальнай дуоска ахыллыгытар сыртыгбыт. Дойду, норуот дымчачахы ыгыктыр киһитигэр, үйи чулуу нээкшөөдөцэригтэл биридэстэригэр аныкмыт бу түмүсүтэ Г. К. Жуков туһунан үгүе үгүе ахтылар, махтап иетинг, иһинээх тыллара атилиһиһдэр.

Ийм нийслэл 8 хүн дотроо нийслэлийн 50 саяагчар аналзах культурнай-массабай дэвхэллэр шигтгэлүүнүүд, 40 тиймүүнчэ мнэстэлэх стадийн трибуналуудтар талору кишэ мустубут. Баймаанай уогурун шинэбэйлэи нийрлээрдаах концерн көрдүбүт. Сэлэнттэн саллааттар сэрхи аныгм тактиктан, суу нирдык сэринлэлэн эрэллэр диэх курдук, нтэ-дэтиклээхтик толорон көрдөрдүлэр. Баймаанай техникэ араас маневрдары өнгөрдө. Ийнэ дэвхэллэр летчиктар самсметунаан үрдүгү шилетан фигураларыг толортоотулар. Огтох реактивнай истребитель тэйи ныхааха, ө нлэ харэхх, тынан көр, үбүт, кишэ нийрлээрдаах тийаһи-ууһун эт кулгаахытанын шигтгэлүүт. Самсмет мэтэ халлаантан тагшары куһуурон адыһын сиргэ охсуулууха аймлаах гүһэн баран, эрэ нэдэрийнэ кэспинэн холлос-холлос кутан уоту тийаххаабытанын, кишэ кулгаах дийлэхүгү нийрлэлэн үһэнэ кыырайан тахсар. Парашютаахтар десантара бэйлэтэ биэр тусла кэрэ мустүү. Самсметтан бололүнэн ыстанан баран, араас фигуралары өнгөрө-өнгөрө намтаан, сиргэ гүһүүлээрдаа биридэн кишэ бөхтүгэр эрэ аналлах точналарын чөө булуталааттылар. Балары көрө олорон армий үһэ алтарьгар кишэ бэйлэт тийа сайдыбыттан ас-тыншаахт, дөндү тайа багарар өстөөхтөн кэмүскээр модун кыахтээмийн сөхтүбүт элэлэх олох-лутга алаачаахылар кууэстэишлэлтүнэн кишэ түүт

Чурапчы — Дьоккуускай айаа суолун саадаланы-
тыгар турар киһи ужуобар эргилилбэтэх остуолба
содотуон чоройон турар. Ойуо хаптаһыыга ман-
нык ис хоһоонноох суругу аабабыт: «Здесь пох-
рошен герой-Мозырь кавалер орденов Отечествен-
ной войны II ст., Славы III ст. и медалн «За от-
вагу» Кузьмин Семен Афанасьевич. Родился 1919 г.
Умер 17 января 1945 г.»

Бу киши? Кемтин кишиниз, хантан хаанназуу туох кишинэй? Ол туһунан тугу истиһиһини, кэлэи ситон-маһтан ыйыталаһан билбиппун көссин туһуот-пун баһарабын. Семен ЗАГС республикатаады ар-хыбын туоһулааһынынан 1919 сыл ахсынньы 4 күнүгэр Хатылы наһилингар төрөөбүт. Асаты Кузьмин Афанасий Степанович (Дылапан Ыстанават уода) 1920—1921 сс. наһилик ревкомун председателе, партия чилиннаргар кандидат, очколорго төрүөт сымдыбыт «Соргу» коммуна чилинээ, кыһыл партиянан эбит. Кини 1921 сыллаахха Маһараа Амма-тыгар (Чычымахха) разведкага сымдын үрүмнэри түбөһөн азоруллубут. Идэтэ Кузьмина-Миронова Марина Севастьяновна интернат-оскуола хоту өр түгэр баар Баладаннаах уонна Бэттнамалээх алаас-гарынан үөсчүэбит дыахтар. Миронов Василий Севастьянович джон кыһыл партизаны кытта биһирэ

та сәнаатыбыз. Аны стадионға спортимнай күрәх
тәһсиләр мыйышынылар. Билигичи саллаат алығым
сәрийн тәһсиләтын баһыслаабығын таһилан, и-хана,
күчү-воҳ өртүҗин бөкөрөгөөдүтүн астын коллудут.

Оогиньчуулар көниилэриттэн бэрэбэстэн 2-3 кыла арбаартан урууку чаастарынан таргатылаар. Бичиги үлүө буолан үөрэмэр дивизия уматыгынан-оһууһу-нан хааччылар чааһыгар түбэхтибит. «Волга» массынаага тийэ сымдык саллааттар олорор, су-лууспалык объекттарын кэриэтэн көрдөрдүлэр. Бу-туох баар самолеттары, танкалары, атыт да техниканы заправканыр чаас эбит. Сир диньыгар зор-һыллан оһоһуллубут цистерналар албахтарын, ула-аһыгарын сөхтүбүт. Бу «Песчанка» дьаан бааттаах сиргэ үлэликэр олорор саллааттар усулуобуйалары-толору хааччылыбыт. Бүтөһүнэ баһыкка ыгы-дылар. Ас-үөл да дэлэй сирэ буолан биэрдэ. Этэр-гэ дылы, остуол хотойорунай күн талбыт аһа төр-дүлүлүбүт. Билээр-ыһаах кылдыттар бичиги, улу-т хайдах сулууспалаабыһытын көпсөтүбүт. Мин өл-тиригистенэй Японияны утары тэриилэспитим, 1949 сыллаахха бу Чита куоракка серпантекой курсуна үөрэммитим туһунан сэлэһэспитим.

Ылан мыйын 9 күнэ. Кыяллы 50 сылын чааһыгар Ленин площадьыгар тариллибит өйтөн-санааттан сүрүт парад. Сэрим арасаа чааһы колонналарга сүргүнү көтөрдөр оркестр тыаһынан доңууолатан хаамсан хонолдууһаттар. Манча нуучча хабаастара, сэриг ветераннара туспа колонналарынан хаамыстыбыт. Бойубуой уотига Ула Албан аатын мемориалыгар тийиэн минигин буолла. Ула саас умуллу бат уот таһыгар венюктары ууртааастылар.

Нүгүс биш чактааи киһиэ 5 чааска дьэри Кы-
айыы пааркатыгар норуот дьаарбайытыгар сырыт-
тыбыт. Араас аттракционнар оройноотулар. Хар-
ылбатынан халыһаһыы аһыһаһар норуот үөрүүтүн
көтүүтүн, орогойдөөһүнүн киһи тыһыыан сатаан
капсаабат.

Блам айыы 17 күнүгэр түөрт региону хабар 72 байкальскый байыаннай уонурук төрүттэмнэ 60 сылын туолар үбүлүөйүн өөрүүтэ-көтүүтэ баһиатаһа. Уонурук командуюшайа генерал-полковник В. Третьяков Саха Республикатын аадырыһыгар итин-иһирэх тыллара эһэ. Үбүлүөйгэ Саха Республикаһын Президентэ М. Е. Николаев, республика воёнкама генерал-майор М. Филиппов, Российскай Федерациян народнай артиһа И. Степанов, журналисттар тийээн кыттыыны ыалдьылар.

Бэлүүн түснүт халын сингтээх хаар сарсмардн
өртүгэр дьону таһар транспорт сырытын мэйһи-
дэн, былааннаммыт сорох дыһаллар тоһо да сити-
мытлылбетахтарын иһин, көрсүүхлөр, нуэһи-
смыдһон байыаннай уонукрук историтын кытары
бүлсүһүн урдук тэрээһиннээхтик бардылар. Респуб-
ликабыт сэлэһааччылара бэйигини кытарм анаан
көрсө сырыттылар, хаартыскаба түбүстүлөр.

Үгүйнэн өйдөбүүнүүтүнэ: Баймагийн уокурд командующай В. Третьяков сэрлн ветераннарыг туттарбыт грамоталара, анал сурунтаах чайныг, уолна бу үбүдүйгэ аналан сүрдээх турганни; бэра-суога биир нй илгэр бэлэмнэнэн олохулдубут уокурд историйтын кэпсир кинигэтэ буолушар.

Дойдубутугтар, шам ийин 22 нүдүгөр, анна барыаннай самолетунан көтөн каллибит. Ити барыаннай сыныаммыт, айаннаабыт, куулэйдэбит ороскуоппут бүтүннүүтэ бириднэ ийинэха мэлүйүө. 200 тыһыынчага тэннэбэр дэн көсөннэллэр. Ити барытын ийин мин, кырдыаас киһи, үөрүүм, дуоһууым мунура сүөх.

Василий ВЕРХОВЦЕВ,
сын ветерана.

КИНЕ САҒА СУРУНАР

ҮРҮНГ ИЛГЭНИ ҮРҮЛҮППҮТЭ

Улуу Кыайыым 50 сылына көрсө мин урунжута
Эрилик, Эристийи аатыннан чокчот Уян Кыял Зна-
мгга орденнаах мандыгысыга В. К. Тарабукинаны
кыстары көрсөн олохун илгэтин туфунан эмесире-
төр көрдөстүм. Варвара Константиновна билигиде
6-ого ачарах дуудулаах ийэтэ, 15 сизин тапталдаах
абатэ. Ыни бүгүнгү күнгө көбөрүлүү бар тин-
гэрил туорана, эрайи-мунгу эрдэхтик көрсөн, а-
туор салдыртан, өлөр-өлүү дэгин тыгыраагыттан
мунуе туттаран кэлбиттэртэн биридэстөрө.

Күн сарин 1927 сыллаахха Малдьахсн нэһилигэр көрбүтэ. Одо ордаңиттан үлэбэ бэрт сыстаабылысчын орус снэтан, сир хорутан, араас үлэбэ сылтаан сыл улаатан истэбинэ. Аба дойдуту көмүскүүр Улуу сарин сабаларыта. Сут-кураан сатыыдаан, сарин буолан, үөрөх сырдык аартыгар кыбан үхтөмнөкө хаалар. Аны 1942 сыллаахха ордуон 41 колхозун кытары «Кыохара» нолхоз Кадоо, олох нөлөрүллэр буолар.

Көпөрүүтүз ички сый салдыан баран төрөөбүтүөлбөлөрүгүр төнөнн истэхтэрпээ, кинини Мында кыйы детдонулар ымыгыттар. Онно олорон колхозка күтүс-номе буолан онко, сайаан эрбозинигүр көмөлөсүр, детдом ывахтарын ыыр, көрөр-харайар. Биир сый детдомга нитиллэн баран, кыйыны буостун кыйы Хонтобобо «Сарданга» колхозка тахсыбыта. Онно сайынын онко, кыйынын мас таһымыттар үлэлээбитэ. Онтон ыла Варвара Константиновна нэллн совхоз буолбут Эрилик Эрнстине аатынан колхозка 32 сый ыанымксыттабыта. Кини ыабыт үтүн биир сиргэ ажалан кутар буоллар, үтүрүх буолан устан бидилиһин этэ. 1977 сылаахха оройуон рекордун олохтообута — биирдин ынаһаттан 3000 килло үтүт ыыр. Ити көрдөрүү төһөлөөх сыраан, дьулурунан ситиһиллээтин кини сөбө эрэ саныыр.

Бишр күн орообонко, уопустука дээн кыбакка, ат алыткан дьон тулутар дээн аһы-уолу дэлэтингэ сыраллах үлэтэ үрдүктүн сыыдаламмыта. 1970 с. В. И. Ленин төрөөбүтэ 100 сылын туолуутун бэлнэтхэн «Илбизиннэх үлэтин иһин» медалынан, 1972 с. Үлэ Кыһыл Знамита орденнан, ону тэҥэ Саха АССР Верховнай Советын Президиумун Бочуотунан грамотатынан наараадалааһыта. Коммунистическай үлэ ударнига, оройуоннааһы, республикадааһы социалистическай кусталааһы кыайылыааһы, «Чемпион-Мастер» бочуоттаах ааттара иһэриллибита.

Варвара Константиновна: «Үлэстэн дыалломму-
тум, үлэстэн салгыбашым, иккнэстэн эдэрбэр тү-
һарым буоллар өссө да үлэлэим этэ», — дии хаал-
быта. Маннык дыал биһиги оро сааспыт дыаллоох
буоларым туһугар үлэстэн-хаһсаан кэлбиттэрэ. Ки-
нилэригэр киэн туттар, киһилэри ытыктыыр — биһи-
ги эбээһинэспит.

Катя ПИНИГИНА,
Дирингээби агро-оскуули үерээнээччигэ.

УЛУУ КЫАНЫ 50 СЫЛЫГАР

АБАТЫН ХОРСУН БЫНЬЫТА—ОБОТУГАР

τῶν θῶν.

Семен Афанасьевич Кузьмин Чурапчы 7 нумартаах оскуолатын бүтэрэл баран, салтыг Дьокуускайга национальнай байыаннай оскуолага үөрэмнэ уонна 1940 сыллаахха бүтэрбит. Ити сайын илэ байыаннай тапсыстаах-салтаах иһин Ваттисмэлэрдэниин, Чурапчыга, Мындавайынан аймахтар өлөр дьаарбайбытын ойдуубун. Сэрингэ элдиингэ уадыллы сыйдан 1942 сыллаахха Мөңг-Хангазас Майгыттан тылланан барбата биллэр. Мөсөрү куораты босхолообутун геройа буолбутунан сымыктаатахха, 1944 сыл сайыннар мытыллыбыт Белорусский операцияга кыттыбытыгар сон. Ол тыһан бара докумуонвара суоһунан ханын фронга, эааска судуусуулаабыта биалибэт. Оттон ита Белорусский босхолоуур операцияга бастагы Прибалтийский (И. Х. Баграмян), үһүс Белорусский (генерал-полковник Черняховский), иһинс Белорусский (армия генерала Хазаров), бастагы Белорусский (армия генерала Рокоссовский) фронттар сэриннар кыттыбытара Ада дойдуну көмүскүүү сэрин историктаа.

тан билдэр.

Семен 1945 жыл кышынытар дойдутугар тоннон
пхан Дьомкускайга балыкхаа (ханнык балыкхата
биллибэт) ыарахан бааһырымыттан содулуттан төх-
сүһүнү 17 күдүгэр сырдык тыына бэхтыбыт. Өлү-
гүн республика военкома көңүлдээһининен лейте-
нант (нуучча мифта, аата биллибэт) арыаллаан та-
һарас таһыар массыһынан аймактарытар Дьячков-
ская Ефдоныа Гаврильевнага уолна Саввин Исаа
Васильевичка (Семен аҕатын кытта биргиз төрө-
бүт Татьяна Степановна Саввин-Кузьмина уол)
адалан туттарбыттар уолна ити компүттэр. Ону
комсомол райкома, байыаннай остуол (Дьячковская
Иваа Федорович), ОСОАВИАХИМ (Соловьев Петр
Михайлович) комсомоһи сирэ булларбыттар. Угу-
сар ыһытканнаа П. М. Соловьев дьаһалынан салют-
табыттар.

Ариунтан ыархан турунтаах байаагын шки ки
ин оёон ивэллэрин Яковлев Иаан Спиридонович
(Волгог нэһилиэгин Сталин аатынан колхоһун
сүочута) Иркутскайтан командировнаттан иһэн

